

РОЗДІЛ І. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1-01>

ВИБІР ПРІОРИТЕТНОСТІ МІЖ ПРАВОМ ГРОМАДЯН НА ВИЩУ ОСВІТУ ТА ОBOB'ЯЗКОМ ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Курінний Є. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна*

Ключові слова: право, Конституція України, захист Вітчизни, вища освіта, сили оборони, воєнний стан, мобілізація.

В умовах дії режиму воєнного стану виникає певна суперечність між правом громадянина на вищу освіту та його обов'язком щодо захисту Вітчизни. Характерними прикладами організаційно-правових протиріч у сфері вищої освіти нашої країни під час війни є значне зростання кількості великовікових чоловіків-студентів платної денної форми навчання та помітне збільшення бажаних навчатися в аспірантурі осіб чоловічої статі, котрі як й особи з першої категорії, підлягають мобілізації. Якщо у 2022 році можливістю отримати таку легальну відстрочку від мобілізації скористалися близько 85 тис. чоловіків призовного віку, то у 2023 році мова йшла уже приблизно про 110 тис. Також, у порівнянні з 2022 роком кількість чоловіків, які почали навчатись в аспірантурі за контрактом, у 2023 році зросла у 15 разів. Причини такого гендерного і вікового дисбалансу очевидні – статус студента або аспіранта гарантує відстрочку від мобілізації у період воєнного стану, ще одна причина – додатковий дохід окремих ЗВО. З метою виправлення даної суперечливої ситуації українським парламентом 11 квітня 2024 року був прийнятий Закон України № 3633-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», а МОН України підготував Наказ № 910 від 24.06.2024 «Про деякі особливості набуття та поновлення статусу здобувача освіти». Як довела практика, нормативно-правова регламентація проведення мобілізації в теперішніх українських реаліях, потребує свого подальшого вдосконалення, зокрема не можна виключати наступного звуження кола осіб, які здобувають вищу освіту та навчаються в аспірантурі та не підлягають мобілізації. Констатується, що за обставин триваючої вже четвертий рік в Україні екзистенційної війни на виснаження, конституційний обов'язок захисту Вітчизни має беззаперечний пріоритет над передбаченим Конституцією України правом на вищу освіту.

THE CHOICE OF PRIORITY BETWEEN THE RIGHT OF CITIZENS TO HIGHER EDUCATION AND THE DUTY TO PROTECT THE HOMELAND IN THE CONTEXT OF EXISTENTIAL WAR IN UKRAINE

Kurinyi Ye. V.

Doctor of Law, Professor;

Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law,

Zaporizhzhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

Key words: *law, Constitution of Ukraine, defense of the Fatherland, higher education, defense forces, martial law, mobilization.*

Under martial law, there is a certain contradiction between a citizen's right to higher education and his or her duty to defend the Motherland. Typical examples of organizational and legal contradictions in the field of higher education in our country during the war are a significant increase in the number of elderly male students on paid full-time basis and a noticeable increase in the number of men who want to study in graduate school, who, like persons from the first category, are subject to mobilization. While in 2022, about 85,000 men of military age took advantage of the opportunity to receive such a legal deferral from mobilization, in 2023 the number was already about 110,000. Also, compared to 2022, the number of men who started postgraduate studies under contract in 2023 increased 15 times. The reasons for this gender and age imbalance are obvious: the status of a student or postgraduate student guarantees a deferral from mobilization during martial law, and another reason is the additional income of some higher education institutions. In order to remedy this controversial situation, on April 11, 2024, the Ukrainian Parliament adopted Law of Ukraine No. 3633-IX "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Certain Issues of Military Service, Mobilization and Military Registration", and the Ministry of Education and Science of Ukraine prepared Order No. 910 of 24.06.2024 "On Certain Peculiarities of Acquiring and Renewing the Status of an Education Student". As practice has shown, the legal regulation of mobilization in the current Ukrainian realities requires further improvement, in particular, further narrowing of the circle of persons who receive higher education and study in postgraduate programs and are not subject to mobilization cannot be ruled out. The author states that under the circumstances of the existential war of attrition that has been going on in Ukraine for the fourth year, the constitutional duty to defend the Fatherland has an undeniable priority over the right to higher education provided for by the Constitution of Ukraine.

Вступ. В умовах триваючої вже четвертий рік в нашій країні широкомасштабної війни накопичилось чимало прикладів індивідуальної чи групової поведінки, дій та рішень наших співвітчизників, до яких можна застосувати безальтернативні оціночні висновки або виключно позитивного чи тільки негативного соціального забарвлення.

Наприклад сам факт безпосередньої участі у захисті України не може не викликати вдячність та шанування до військовослужбовців наших сил оборони, і навпаки, перебуваючи у здоровому глузді та твердій пам'яті важко солідаруватися з особами, які використовують можливості своєї владної посади з асоціальними намірами – в умовах війни перетворили в безперервний механізм для особистого чи «артільного» збагачення.

Однак існують так звані ситуації формальної неоднозначності, коли на перший погляд людина не порушує закон та використовує надане їй конституційне право на вищу освіту для подальшого свого саморозвитку та самовдосконалення, яке за теперішніх обставин війни, надає їй можливість уникнути від виконання такого ключового конституційного обов'язку як захист Вітчизни.

Зокрема, відповідно до частини 1 статті 17 Конституції України (далі – КУ) – захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (частина 1 статті 17 Конституції України).

А норми статті 65 КУ проголошують, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також шанування її державних символів є конституційним обов'язком громадян України.

Розділ XIV Кримінального кодексу України містить три статті, норми яких передбачають кримінальну відповідальність за порушення призову та мобілізації, це: стаття 336. «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період»; стаття 336⁻¹ «Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації» та стаття 336⁻² «Ухилення від прийняття на військову службу за контрактом».

У той же час, частина 3 статті 53 КУ надає громадянам право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Окрім того, дане конституційне положення не виключає можливості отримати вищу освіту за оплату в закладах вищої освіти (ЗВО) незалежно від їх форм власності (державної, комунальної або приватної).

Як зазначалося раніше, в умовах дії режиму воєнного стану виникає певна суперечність між правом громадянина на вищу освіту та його обов'язком щодо захисту Вітчизни, що детермінує необхідність вивчення цього питання наприкладному та науковому та рівнях.

Враховуючи, що безпосередньо означена проблема дотепер залишається малодослідженою, у ролі науково-теоретичної основи для її подальшого розгляду мають бути використані праці насамперед вітчизняних провідних науковців з конституційного та адміністративного права. А головна **мета** даної роботи полягатиме у визначеності пріоритетності між правом громадян на вищу освіту та обов'язком захисту Вітчизни в умовах продовження екзистенційної війни в Україні.

На початку викладення основного матеріалу, слід відмітити, що світу небезпідставно можна вважати одним з найважливіших чинників не тільки у процесах становлення людської особистості, а й постійного, безперервного розвитку конкретного суспільства і держави.

Людина з моменту свого народження завжди перебуває у стані пізнання оточуючого світу, оцінки подій, які відбуваються навколо неї та вироблення на підставі них відповідних висновків, що поступово формують різноманітні знання, цінності, навички сукупність яких складає її власний життєвий досвід.

Однак процес пізнання та розвитку конкретної людини не може обмежуватися лише власним досвідом, для того щоб набутти більш об'ємної

та корисної інформації, людина повинна опанувати достатній обсяг формалізованих знань, накопичених та узагальнених за життя попередніх поколінь людства. Саме для цього необхідна освіта, визначення якої можна зустріти у різноманітних варіантах, насамперед, наукового походження.

В одному з перших положень Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року, освіта визначається як основа інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорука розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Згідно частини першої статті 10 згаданого вище Закону, невід'ємними складниками системи освіти є: дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

З наведених елементів системи освіти вища освіта є найбільш престижним та конкурентним різновидом, бо за умов її належного (якісного) набуття, вона сприяє більшій перспективі досягненню різнобічного становлення особистості, її позитивній самореалізації, формуванню конкурентоспроможного людського капіталу, повному та всебічному формулюванню та реалізації суспільних потреб, за допомогою підготовлених кваліфікованих спеціалістів.

Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року вища освіта (далі ВО) це – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

За 33 роки української незалежності, заклади системи ВО України пройшли достатньо наси-

чений і водночас суперечливий шлях свого становлення, надаючи різноманітні освітні послуги широким верствам українського населення. До недавнього часу, однією з негативних ознак системи функціонуючих закладів вищої освіти (ЗВО, до 2017 року – ВНЗ) була їх невинуватена багаточисельність, яка з одного боку розширювала доступність набуття вищої освіти, а з іншого – на порядок знижувала якість освітніх послуг, що надавались маловідомими ЗВО.

Даний парадокс можна вважати прикладом першої організаційно-правової (управлінської) суперечності у сфері функціонування вітчизняної ВО, бо за таких обставин виникала явна невідповідність між об'єктивно існуючими суспільними потребами у щорічній підготовці ЗВО лімітованої існуючими запитами держави і суспільства кількості фахівців (економістів, юристів, психологів) та набагато більшої чисельності таких спеціалістів, які щороку готувались ЗВО (насамперед приватної форми власності).

З часом, у декілька етапів вдалося певним чином вирішити зазначену проблему, за допомогою відчутного скорочення чисельності вказаних закладів шляхом їх злиття або ліквідації.

Після початку широкомасштабної війни 24 лютого 2022 року, в українській системі ВО постали принципово нові проблеми та виклики, головними з яких можна вважати – організацію та дотримання безпечних умов навчання, суттєве зменшення кількості абітурієнтів та брак професорсько-викладацького складу з окремих спеціальностей у зв'язку виїздом за кордон помітної кількості таких фахівців (насамперед жіночої статі).

Втім, в умовах війни знов постало питання оптимізації кількості ЗВО в Україні. Зокрема на початку листопада 2024 року заступник міністра освіти і науки України М. Вінницький заявив, що в Україні планують скоротити кількість вищих навчальних закладів приблизно до 100. Причиною цього є проблема демографії..., яка показує, що 15 років тому в нас було 630 тисяч випускників шкіл. У 2024 році буде трохи більше ніж 300 тисяч випускників, і ми говоримо, що рухаємося в бік 250 тисяч реальної бази потенційних студентів. А мережа була побудована на 600 тисяч [1].

Вирішуючи наведене управлінське протиріччя (невідповідність кількості навчальних місць суттєво зменшеній чисельності випускників шкіл), необхідно враховувати декілька організаційних нюансів. По-перше, щорічна кількість абітурієнтів ЗВО не обмежуються лише особами, які тільки-но завершили шкільне навчання. По-друге, зважати на усі існуючі форми навчання, що передбачені у системі ВО, які не обмежуються лише денною формою. По-третє, можливість суттєвого збільшення абітурієнтів ЗВО за рахунок демобілі-

зації молодих людей, які зараз служать у лавах сил Оборони України (безперечно у разі завершення режиму дії воєнного стану в нашій державі).

Також не слід забувати про десятки тисяч молодих українських громадян, котрі є студентами іноземних ЗВО та, як свідчить накопичена практика, після завершення навчання значна частина з яких не повернеться на Батьківщину. А це проблема насамперед неналежної конкурентоздатності системи ВО України (насамперед з ВО такої країни-сусідки як Польща, у якій навчається переважна більшість українських «зарубіжних» студентів).

Дуже характерними прикладами організаційно-правових суперечностей у сфері ВО нашої країни під час війни є значне зростання кількості великовікових чоловіків-студентів платної денної форми навчання та помітне збільшення бажаючих навчатися в аспірантурі осіб чоловічої статі, котрі як й особи з першої категорії, підлягають мобілізації.

Так, за даними NGL.media, якщо у 2022 році можливістю отримати легальну відстрочку від мобілізації скористалися близько 85 тис. чоловіків призовного віку, то у 2023 році мова йшла уже приблизно про 110 тис. Найбільш різке зростання кількості студентів-чоловіків помітне у вікових категоріях 30+ (2021 – 2186, 2022 – 30277, 2023 – 43722) і 40+ (2021 – 884, 2022 – 15055, 2023 – 27728).

Причини такого гендерного і вікового дисбалансу очевидні – статус студента гарантує відстрочку від мобілізації у період воєнного стану. Є ще одна причина – додатковий дохід для окремих Вишів. Виходячи з середньої вартості навчання і кількості вступників, у 2023 році українські ЗВО отримали понад 2,6 млрд грн лише за рахунок чоловіків далеко не студентського віку. У 2022 році такий додатковий дохід складав 1,7 млрд грн [2].

З метою виправлення даної суперечливої ситуації українським парламентом 11 квітня 2024 року був прийнятий Закон України № 3633-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», який пунктом 1 частини 3 статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» передбачено, що призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти і здобувають рівень освіти, що є вищим за раніше здобутий рівень освіти у послідовності, визначеній частиною другою статті 10 Закону України «Про освіту», а також докторанти та особи, зараховані на навчання до інтернатури.

Також з метою зменшення штучного ажіотажу «навчання на науковця» в умовах війни (у порівнянні з 2022 роком, кількість чоловіків, які почали навчатись в аспірантурі за контрактом у 2023 році зросла у 15 разів), МОН України своїм Наказом № 910 від 24.06.2024 «Про деякі особливості набуття та поновлення статусу здобувача освіти» на період дії правового режиму воєнного стану в Україні, суттєвим чином перекило існуючі до недавнього часу лазівки ухилення від мобілізації за допомогою різноманітних форм навчання в аспірантурі.

Таке рішення знайшло свою підтримку не в усіх парламентаріїв нашої країни. Зокрема, народний депутат України К. Мамка вважає, що Наказ МОН № 910 є таким, що суперечить чинному законодавству та є дискримінаційним по відношенню до громадян України, які хочуть вступити в аспірантуру та тих, хто вже там навчається.

З огляду на те що: по-перше, вступ на аспірантуру у 2024 році можливий лише на денну форму навчання за державним замовленням та неможливий вступ до аспірантури на денну форму навчання за контрактом; по-друге, переведення з інших форм навчання на денну форму навчання буде недоступним; по-третє, поновлення навчання на денній формі дозволяється лише особам, які не є військовозобов'язаними, а також іншим категоріям, яким законно дозволено переривати навчання (вагітність, військова служба, медики тощо).

Тому потрібно МОН та Кабміну вносити зміни щодо знаходження балансу між аспірантурою за контрактом та забезпечення мобілізаційних резервів [3].

З такою позицією можна було б погодитись, якби не одне «але», що безпосередньо стосується об'єктивної дійсності, а саме перебування України в умовах війни з супротивником, який має кількарізову перевагу у живій силі, засобах ведення бойових дій та відповідних матеріально-фінансових можливостей, а також не приховує своїх намірів щодо знищення української держави та перетворення українців у кращому випадку у покірних та манкуртизованих малоросів.

Перелічені обставини, а також необхідність продовження відбиття широкомасштабної агресії РФ, яка триває вже четвертий рік, не сприяє зняття з порядку денного виконання українськими громадянами конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, передбаченого статтею 65 КУ.

В умовах дії режиму воєнного стану, основною правовою формою реалізації зазначеного обов'язку є мобілізація.

Згідно абзацу 4 статті 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-ХІІ від жовтня 1993 року, мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного пере-

ведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Зрозуміло, що за теперішніх умов мобілізація є загальною та відкритою, а також, що до 24 лютого 2022 року робота з мобілізаційної підготовки та мобілізації здійснювалася в Україні у значній мірі формально та безсистемно. У порівнянні з часами навіть «пізнього» СРСР, коли можливість та реальність воєнного конфлікту з країнами НАТО у переважній більшості радянського населення не викликала сумнівів, діяльність пов'язана з допризовною та мобілізаційною підготовкою була організована на більш високому професійному рівні та мала більш помітні результати.

Здійснюючи невеличкий ретроспективний погляд, також потрібно враховувати так зване патріотичне виховання молоді як невід'ємну складову комуністичної ідеології, постулати якої безперервно доводилися населенню з усіх радіоточок та переважно чорно-білих телеприймачів того часу. Недаремно військова служба в рядах Збройних Сил СРСР визначалась ст. 63 Конституції 1977 року, як почесний обов'язок радянських громадян.

Нажалі, позбувшись радянських ідеологічних пут, керівництво української держави за більше ніж 30 років, так й не спромоглися виробити пріоритетну (непанівну) ідеологію здорового глузду, яка б містила чіткі та зрозумілі світоглядні ціннісні орієнтири для людини-громадянина, котра з ненайкращих радянських реалій спробою опинилась у фактично протилежному формаційному середовищі, у якому лицемірство, безвідповідальність або примітивне жлобство й досі для значної частини населення вважаються достатньо природними проявами людських вад.

За таких обставин основний мобілізаційний «тягар» фактично випав на два покоління українців – перше, громадяни, які народилися у 60-70 роках та друге у 80-90 роках минулого століття.

Для найбільш старших представників першого покоління (людей народжених у 1963 – 1971 роках), які за радянських часів у своїй переважній більшості пройшли строкову службу у Збройних Силах і були сформовані як особистості до розпаду СРСР, усвідомлення своїх обов'язків (насамперед щодо захисту Вітчизни) у значній мірі домінувало над потребою забезпечення своїх конституційних прав, бо в умовах превалювання державної форми власності на засоби виробни-

цтва, більшість з них реалізовувалася автоматично (право на освіту, охорону здоров'я, працю, відпочинок тощо), окрім окремих політичних, економічних та культурних прав (свобода слова, право на збори та мітинги, право на приватну власність, свобода віросповідання тощо).

Для осіб, котрі складають другу половину першого покоління (1972-1980 роки народження) та друге покоління мобілізованих українських громадян, характерним є те, що їх світосприйняття остаточно було сформовано під час процесів становлення української незалежності. Для яких окрім відомого позитиву, були властиві й такі негативні тенденції як впровадження в нашої країні засад примітивного (дикого) капіталізму, який супроводжувався численними випадками далекої від справедливості приватизації об'єктів колишньої державної власності. Тому світоглядні пріоритети представників цих поколінь формувалися на першочерговості свого виживання, яке супроводжувалося потребою в належній реалізації своїх прав (насамперед, соціального характеру).

У свою чергу, конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни за вказаних суспільних реалій, переважною більшістю українських громадян до 2014 року (першого етапу агресії рф), розглядався як якась малореальна, майже фантазійна вірогідність.

Наведений стислий огляд є достатньо умовний, бо кожне покоління людей не дивлячись на певні об'єднавчі характеристики, має певні прошарки пасіонарних осіб, активність яких творить історію країни і людства. Зокрема, не слід залишати поза увагою патріотизм десятка тисяч українських добровольців (таких різних за віком, за майновим станом, місцем проживанням), котрі у перші дні великої війни без вагань пішли боронити свій рідний край.

З наближенням 24 лютого 2022 року збільшувалося усвідомлення українськими громадянами реальності широкомасштабного вторгнення рф та необхідності супротиву цьому потенційному лиху. Так, за результатами соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології, оприлюдненими 15 лютого 2022 року 57,5% українців були готові обороняти свій населений пункт у разі вторгнення росії, зокрема 37,3% візьмуть до рук зброю. Ці показники зросли (відповідно плюс 7,3% та плюс 3%) проти грудня 2021 року, коли здійснювалося попереднє аналогічне опитування [4].

В той же час, опитування компанії IBRiS, проведене в сусідній Польщі наприкінці 2023 року, показало, що у разі збройного нападу росії добровольцями до армії пішли б лише 16% громадян.

Третина опитаних (29%), заявили, що зайнялися б волонтерською діяльністю; 37,4% виїхали б із сім'єю за кордон, а 25,5% – евакуювалися б у безпечне місце в межах країни. 22% поляків заявили, що нічого не робитимуть. А 11,6% не змогли передбачити свою реакцію.

В Естонії останнє опитування, проведене Міноборони та OÜ Eesti Uuringukeskus, показало, що дві третини населення були б готові брати участь в оборонній діяльності у разі нападу іноземної держави: 34% – точно б брали участь, 30% – скоріше готові взяти участь. Цілком до такого не готові 13%.

У Литві, за даними опитування Вільнюського університету, близько 30% громадян готові захищати країну зі зброєю в руках. Ще 59% готові зробити свій внесок в оборону іншими способами.

У Німеччині 40% громадян не готові захищати країну зі зброєю у разі воєнного нападу, з'ясував інститут Forsa. Точно готові воювати за країну 17% респондентів, «ймовірно» готові – 19%.

Опитування YouGov, проведене у Великій Британії серед населення віком від 18 до 40 років, показало: 38% британців відмовилися б служити в армії у разі світової війни, а у разі загрози вторгнення до їхньої країни таких було б 30% [5].

Безумовно наведені результати не можна сприймати як стовідсоткові, об'єктивні дані, як свідчить досвід України, позитивні відповіді на подібні питання є дещо завищеними, в той же час їх аналіз дозволяє здійснити певні висновки. Зокрема, чим далі на захід від України, тим менше питома вага громадян конкретних країн готових стати на захист своєї Батьківщини. Крім того, мобілізації немає альтернатив, з огляду на малочисельність Збройних Сил європейських держав НАТО, які організовували свою оборонну та безпекову політику на сподіванні відбиття ймовірної агресії рф розташованими в Європі американськими військами.

У вирішенні питань мобілізації, потенційні жертви нападу рф мають враховувати накопичений досвід (як позитивний, так й негативний) нашої держави. Насамперед це зміни, що передбачені Законом України «Про внесення до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби та військового обліку» № 3633-ІХ від 11 квітня 2024 року, положеннями якого були внесені зміни до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», що уточнили перелік військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації. А також, звузили перелік осіб, котрі здобувають фахову передвищу та вищу освіту та не підлягають призову на військову службу під час мобілізації в особливий період.

Як довела практика виконання зазначеного законодавчого акту, нормативно-правова регламентація проведення мобілізації в теперішніх українських реаліях, потребує свого подальшого вдосконалення, зокрема не можна виключати наступного звуження кола осіб, які здобувають вищу освіту та навчаються в аспірантурі та не підлягають мобілізації.

Для тих хто буде вважати подібні кроки дискримінаційними і такими, що порушують право на освіту та при цьому будуть посилаються на частину 3 статті 22 КУ, у якій зафіксовано, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Пропонується звернутися та норм статті 64 КУ, у яких зазначається, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Як бачимо, серед переліку наведених статей, стаття 53 КУ, яка закріплює право на освіту, – відсутня.

На підставі викладеного, можна **констатувати**, що за обставин триваючої вже четвертий рік в Україні екзистенційної війни на виснаження, конституційний обов'язок захисту Вітчизни має беззаперечний пріоритет над передбаченим КУ правом на вищу освіту.

Основними обґрунтуваннями такого висновку є: наведені вище положення статті 64 КУ, які не забороняють в умовах воєнного стану обмеження прав і свобод, зокрема права на вищу освіту передбаченого статтею 53 КУ; реальна можливість настання катастрофічних наслідків для українського народу та його держави у разі припущення помилок в організації та здійснення оборони країни, однією з ключових складових якої є мобілізація; досягнення хоча б відносної справедливості між мобілізованими громадянами які свідомо виконали свій обов'язок щодо захисту Вітчизни та тими особами, котрі з метою ухилення від виконання цього обов'язку, хотіли використати неадаптованість до умов війни окремих положень чинного освітнього законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Едуард Ткач. В Україні скоротять кількість університетів до 100 – що відомо. *Новини Live*. 9 листопада 2024. URL: <https://news.novyny.live/v-ukrayini-skorotiat-kilkist-universitetiv-do-100-shcho-vidomo-211783.html> (дата звернення 06.03.2025)
2. Хлопцям це подобається. URL: <https://ngl.media/2023/11/02/hloptsyam-tse-podobayetsya/> (дата звернення 06.03.2025)
3. Григорій Мамка. Мобілізація у сфері освіти: що змінилося у 2024. *Юридична газета*. 17 жовтня 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mobilizaciya-u-sferi-osviti-shcho-zminilosya-u-2024-roc.html>
4. Олег Павлюк. Опитування: понад 57% українців готові чинити збройний опір росії. Це більше, ніж два місяці тому. *Суспільне новини*. 15 лютого 2022. URL: <https://suspilne.media/207405-opituvanna-ponad-37-ukrainciv-gotovi-ciniti-zbrojniy-opir-rosii-ce-bilse-niz-dva-misaci-tomu/> (дата звернення 07.03.2025)
5. Скільки європейців готові захищати свою країну зі зброєю в руках у разі війни. *Слово і діло*. 02 лютого 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/02/infografika/svit/skilky-yevropejcziv-hotovi-zaxyshhaty-svoyu-krayinu-zbroyeu-rukax-razi-vijny> (дата звернення 07.03.2025)

REFERENCES

1. Eduard Tkach. V Ukraini skorotiat kilkist universytetiv do 100 – shcho vidomo [The number of universities in Ukraine will be reduced to 100 – what is known]. *Novyny Live*. 9 lystopada 2024. Retrieved from: <https://news.novyny.live/v-ukrayini-skorotiat-kilkist-universitetiv-do-100-shcho-vidomo-211783.html> (дата звернення 06.03.2025)
2. Khloptsiam tse podobaietsia [Guys like it]. Retrieved from: <https://ngl.media/2023/11/02/hloptsyam-tse-podobayetsya/>
3. Hryhorii Mamka. Mobilizatsiia u sferi osvity: shcho zminylosia u 2024 [Mobilization in the field of education: what changed in 2024]. *Yurydychna hazeta*. 17 zhovtnia 2024. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mobilizaciya-u-sferi-osviti-shcho-zminilosya-u-2024-roc.html>
4. Oleh Pavliuk. Opytuvannia: ponad 57% ukraintsiv hotovi chynyty zbroinyi opir rosii. Tse bilshe, nizh dva misiatsi tomu [Poll: over 57% of Ukrainians are ready to offer armed resistance to Russia. This is more than two months ago]. *Suspilne novyny*. 15 liutoho 2022. Retrieved from: <https://suspilne.media/207405-opituvanna-ponad-37-ukrainciv-gotovi-ciniti-zbrojniy-opir-rosii-ce-bilse-niz-dva-misaci-tomu/>
5. Skilky yevropeitsiv hotovi zakhyshchaty svoiu krainu zi zbroieiu v rukakh u razi viiny [How many Europeans are ready to defend their country with weapons in hand in the event of war]. *Slovo i dilo*. 02 liutoho 2024. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/02/infografika/svit/skilky-yevropejcziv-hotovi-zaxyshhaty-svoyu-krayinu-zbroyeu-rukax-razi-vijny>